

יסודות יבמות

שיעור עשרים ואחד

פצוה דכא וכרות שפכה

מקורות

- א. דברים כג, ב
- ב. משנה יבמות ע.; גמ' עה. עו. "איזהו פצוה... דאינו קרום"
- ג. ירושלמי יבמות פ"ח ה"ב "ביציו בלבד"
- ד. פירוש המשנה לרמב"ם פ"ח מ"ב; ספר המצוות ל"ת שס; הל' איסורי ביאה פט"ז ה"א-ט
- ה. יראים סי' כח-כט
- ו. תוס' עה. ד"ה שאין; רא"ש פ"ח סי' ב; נימוקי יוסף כד. ד"ה כסריס חמה; לבוש סי' ה סעי' ב

ירושלמי יבמות פ"ח ה"ב

'פצוה' - הייתי אומר עינו, תלמוד לומר 'שפכה' - פצוה שבצד שפכה. אם פצוה שבצד שפכה, עינו שבצד חוטמו. תלמוד לומר 'דכא' - שבא בין עקיביו. אמר רבי חגיגי קומי רבי יוסי: אין לך נמוך באדם בשעה שהוא יושב אלא ביציו בלבד.

יראים סי' כח

פצוה דכא. הזהירה תורה עליו בפרשת כי תצא דכתיב לא יבא פצוה דכא וכרות שפכה בקהל ה'. ומה הוא פצוה דכא פירשו חכמים ביבמות בפ' הערל דתנן אי זהו פצוה דכא כל שנפצעו ביצים שלו אפילו אחד מהם, ותנן אפילו ניקבו אפילו נמקו אפילו חסרו.

יראים סי' כט

כרות שפכה. הזהיר עליו הכתוב באותו פסוק עצמו דכתיב פצוה דכא וכרות שפכה וגו' ותנן ביבמות אי זהו כרות שפכה כל שנכרת הגיד ואם נשתייר מן העטרה אפילו מלא החוט כשר. ואמר רבא כרות ככולן בין שנכרת הגיד בין שנכרתו ביצים בין שנכרתו חוטי ביצים. ומנין שבאותו מקום דכתיב כרות שפכה מי שע"י כריתה שופך היינו גיד. במתניתא תנא נאמר לא יבא פ"ד וכ"ש ונאמר לא יבא ממזר, מה להלן באותו מקום אף כאן באותו מקום. והא דתניא ביבמות בהערל ניקב פסול מפני שהוא שותת נסתם כשר וזהו פסול שחוזר להכשירו. פי' הנולד פסול וממזר הוי, דבר ברור שאינו מוליד אבל האדם כשר לבוא בקהל. ואמרינן נמי התם ההוא עובדא דהוה בפומבדיתא דאסתתם גובתא דש"ז ואפיק במקום קטנים סבר רב ביבי בר אבבי לאכשוריה אמר רב פפי משום דאתיתו ממולאי אמריתו מילי מולייתא במקומה מבשלת שלא במקומה לא מבשלה, פי' לאכשורה הוולד כי לאשת אותו האיש נולד לה בן, והיה רוצה רב ביבי לאכשורי כי אמר יכול בעלה להוליד ושליו הוא חלק עליו רב פפי ואמר ממזר הוא שאי אפשר לומר שהוליד זה האיש כי שלא במקומה לא מבשלה, אבל על האיש לא נחלקו שדברי הכל מותר לבא בקהל שאינו אלא עקור ואינו כרות שפכה. והמפרש כרות שפכה טועה שהרי נסתם כשר שחוזר להכשירו וכרות שפכה שנינו בספרי כרות שפכה אינו חוזר זו הלכות רופאים וגם לפסולו משום פצוה גיד אין נכון לומר דאסתתם משום פצוה בידי שמים כשר הוא ואמר שמואל פצוה ב"ש כשר. והכי גרסינן בספרים מדויקים בבכורות בפ'

מומין אלו ת"ר ב' נקבים יש בו באדם, אחד מוציא שתן ואחד מוציא ש"ז ואין בין זה לזה אלא כקליפת השום. ניקב זה לזה ונעשה עקור ולא גרסינן ונעשה שפכה, הלכה למדה מעניינה דכולא שמעתתא בעקירות מיירי. ועוד היאך יתכן לומר שבניקב קרינן ביה כרות שפכה ניקב וכרות שני דברים הם אלא כך הוא עיקר כמו שפרשתי דעקור הוא ולא כרות שפכה. והכרות שפכה מותר בגיורת, כאשר פרשתי בפצוע דכא, שבמקרא אחד כתובים ומשפט אחד להם.

לבוש סי' ה סעי' ב

יש אומרים דבביצה אחת דוקא אם מתחלה נפצע או נתמעך או נכרת מחיבורו על ידי אדם והניחו כך מונח בכיס הוא דפסול... ואפילו אם ניטלה אחר כך כולה בין בידי אדם בין בידי שמים אינו חוזר להכשירו, אבל אם ניטלה ביצה אחת כולה אפילו בידי אדם בבת אחת בעוד שהיתה שלימה ולא היה בה אחת משלשה מכות אלו, אלא מחמת כאב חתכוהו הרופאים, שהוא כשר, מידי דהוה אטחול דניקב בסומכיה טריפה וניטלה כולה כשרה. ואמרו עוד שהמה ראו כמה בני אדם שכרתו מהם ביצה אחת ונטלוהו לחוץ מיד ואחר כך היו מולידין, ולפיכך אמרו ודאי שכשר הוא ובלבד שאותו שנשאר יהא של ימין. ויש אומרים שאף על פי כן שראוהו שמוליד אין להכשירו בכך לבא בקהל, ויש לחוש לדבריהם להחמיר באיסור דאורייתא, דאף על פי שמוליד מכל מקום בכלל דלא יבא נתוק וכרות הוא.

נאמר בתורה:

[דברים כג, ב]

לא יבא פצוע דכא וכרות שפכה בקהל ה'.

המשנה מבארת את הכתוב:

איזהו פצוע דכא? כל שנפצעו הביצים שלו ואפילו אחת מהן. וכרות שפכה, כל שנכרת הגיד.

[משנה ע.]

נראה מכך כי פירוש "דכא" הוא הביצים, וכן מפורש בירושלמי:

'פצוע' – הייתי אומר עינו, תלמוד לומר 'שפכה' – פצוע שבצד שפכה. אם פצוע שבצד שפכה, עינו שבצד חוטמו. תלמוד לומר 'דכא' – שבא בין עקיביו. אמר רבי חגי קומי רבי יוסי: אין לך נמוך באדם בשעה שהוא יושב אלא ביציו בלבד. [ירושלמי פ"ח ה"ב]

לפי זה, הכתוב מלמד על שני איסורים שונים: "פצוע דכא" – אדם שביציו נפצעו, "וכרות שפכה" – אדם שגידו נכרת.

אולם, מדברי הגמרא משתמע לא כך:

אמר רבא: פצוע בכולן, דך בכולן, כרות בכולן. פצוע בכולן – בין שנפצע הגיד, בין שנפצעו ביצים, בין שנפצעו חוטי ביצים. דך בכולן – בין שנידך הגיד, בין שנידכו ביצים, בין שנידכו חוטי ביצים. כרות בכולן – בין שנכרת הגיד, בין שנכרתו ביצים, בין שנכרתו חוטי ביצים.

[יבמות עה:]

מדברי רבא נראה כי פירוש "דכא" הוא דך¹. ואם כן, הכתוב מתאר שלושה סוגי פגיעות בגיד: "פצוע, דכא וכרות" – פציעה, דיכה וכריתה; כאשר, כפי שאומרת הגמרא, האיסור לא נאמר לגבי פגיעה בגיד בלבד, אלא זהו איסור כללי ביחס לכל פגיעה באיברי ההולדה: בגיד, בביצים או בחוטי הביצים.

¹ עי' שו"ת שאילת דוד [י"ד סי' י] הטוען שלפי הירושלמי יש לכתוב בספרי התורה "דכא", ואילו לפי הבבלי יש לכתוב "דכה".

הגדרה זו מפורשת בדברי הרמב"ם:

והמצוה הש"ס היא שהזהיר מי שנפסדו ממנו כלי המשגל עד שאי איפשר לו להוליד שלא לבא על בת ישראל, והוא אמרו יתעלה: 'לא יבא פצוע דכא וכרות שפכה בקהל ה'.

[ספר המצוות ל"ת שס]

מבואר בדבריו שזהו איסור כללי הקיים בכל אופן של פגיעה באיברי ההולדה.²

לעומתו, היראים מונה את פצוע דכא וכרות שפכה בשני לאוין שונים:

פצוע דכא. הזהירה תורה עליו בפרשת כי תצא, דכתיב 'לא יבא פצוע דכא וכרות שפכה בקהל ה'. ומה הוא פצוע דכא? פירשו חכמים ביבמות בפרק הערל, דתנן, 'אי זהו פצוע דכא? כל שנפצעו ביצים שלו אפילו אחד מהם'...

כרות שפכה. הזהיר עליו הכתוב באותו פסוק עצמו, דכתיב 'פצוע דכא וכרות שפכה' וגו'. ותנן ביבמות, 'אי זהו כרות שפכה? כל שנכרת הגיד, ואם נשתייר מן העטרה אפילו מלא החוט כשר.

נראה מכך, כי לשיטתו דברי רבא הם בגדר דרשה המלמדת על פסולים נוספים מעבר למפורשים בכתוב, אך הם אינם באים להוציא את הכתוב מידי פשוטו: כמלמד על איסור "פצוע דכא" – מי שביציו נפצעו, ועל איסור "כרות שפכה" – מי שגידו נכרת.³

מחלוקת הרמב"ם והיראים מהווה מחלוקת עקרונית בהבנת יסוד האיסור: לפי הרמב"ם, האיסור אמור ביחס לכל סריס שאינו יכול להוליד. לעומת זאת, לפי היראים, האיסור אמור רק למי שנכלל בשתי הגדרות אלו: פצוע דכא וכרות שפכה. באופן זה, ייתכן שיהיה סריס שאינו יכול להוליד, שאינו כלול בהגדרות אלו, ולכן הוא יהיה מותר לבוא בקהל.

שיטת הרמב"ם, שהפסול תלוי באיבוד יכולת ההולדה, מפורשת – מלבד דבריו בספר המצוות שהובאו לעיל – בפירושו למשנה:

ממה שאתה צריך לדעת, שאם נפצע הגיד או חוטי ביצים, או נכרתו הבחצים, או נקב הגיד, או נקבו הביצים, כללו של דבר: כל מכה שתארע באיברי הזרע ממה שיחייב מדע הטבע שאינו מזריע מחמת כן, הרי הוא פסול.

[פירוש המשנה לרמב"ם פ"ח מ"ב]

וכן משתמע מדברי הרמב"ם בהלכות איסורי ביאה:

ואי זהו פצוע דכא? כל שנפצעו הביצים שלו. וכרות שפכה, כל שנכרת הגיד שלו. ובשלושה איברין אפשר שיוליד⁴ הזכר: בגיד וביצים ובשבילין שבהן תתבשל שכבת זרע, והן הנקראין חוטי ביצים. וכיון שנפצע אחד משלושה איברין אלו או נכרת או נדך, הרי זה פסול.

[הל' איסורי ביאה פט"ז ה"ג]

הרמב"ם מגדיר את המושגים 'פצוע דכא' ו'כרות שפכה', ולאחר מכן הוא מוסיף שהפסול אינו קיים במצבים אלו בלבד, אלא בכל פגיעה באיברי ההולדה. נראה שכוונתו, שאמנם הפירוש המילולי

² וכן כותב הרמב"ם במניין המצוות בפתיחה להלכות איסורי ביאה: "שלא יבוא סריס בקהל". [אמנם, מדברי הרמב"ם בהלכות איסורי ביאה [פט"ז ה"ג] עולה ששיטתו בביאור המושגים פצוע דכא' ו'כרות שפכה' שונה; עי' על כך בדבריו להלן].

³ מעין יסוד זה כותב הערוך לנר [ענה. בד"ה כרות], ובכך מיושבת תמיהת המנחת חינוך [תקנט, א] מדוע החולקים על הרמב"ם אינם מונים שלושה לאוין: פצוע, דך וכרות. [וע"ע ביאור הר"פ פערלא לספר המצוות לרס"ג [ל"ת רנה-רנט]].

⁴ אמנם, גרסת חלק מהדפוסים היא: "שיפסל".

של מושגים אלו מדבר על פגיעה מסוימת, אך דברי רבא מלמדים שהפסול אינו מוגבל לפגיעה מסוימת אלא הוא קיים בכל פגיעה ביכולת ההולדה.

לעומתו, היראים כותב:

והא דתניא ביבמות בהערל 'ניקב פסול מפני שהוא שותת, נסתם כשר, וזהו פסול שחוזר להכשירו'. פירוש, הנולד פסול וממזר הוי, דבר ברור שאינו מוליד, אבל האדם כשר לבוא בקהל... שאינו אלא עקור ולא כרות שפכה.

[יראים סי' כט]

היראים טוען שנקב אינו פוסל משום 'כרות שפכה', על אף שהנקב מונע את יכולת ההולדה⁵. בכך הולך היראים לשיטתו, שאין פסול כללי בכל סריס אדם, אלא דווקא בפגיעות המפורשות בתורה: "פצוע דכא וכרות שפכה"⁶.

שתי הבנות אלו ביסוד הפסול משליכות גם על דין פגיעה באיברי ההולדה שאינה מונעת את יכולת ההולדה.

בדברי הרמב"ם דלעיל מפורש שהפסול קיים רק בפגיעה המונעת את יכולת ההולדה. וכן נראה מדברי הגמרא:

תנו רבנן, איזהו פצוע דכא? כל שנפצעו ביצים שלו ואפילו אחת מהן, ואפילו ניקבו ואפילו נימוקו ואפילו חסרו... וניקב לא מוליד?! והא הוא גברא דסליק לדיקלא וחרזיה סילוא בביצים ונפק מיניה כחוט דמוגלא ואוליד. הא שלח שמואל לקמיה דרב, ואמר ליה: צא וחרז על בניו מאין הם.

[יבמות עה.-:]

אמנם, הדברי חיים טוען כי לשיטת היראים דלעיל יש לדחות ראיה זו, ולשיטתו הפסול אינו תלוי בפגיעה ביכולת ההולדה:

והנה ידוע שיטת הרא"ם ז"ל... דהתורה לא אסרה רק כתות או נידך... ולא תלוי איסור פסלות בקהל במה שאינו מוליד כיון שאינו כתות ולא נידך... ואם כן לפי זה יש לומר, דנהי דהגמרא קאמר דפצוע דכא אינו מוליד, ולפי הנראה מסוגית הש"ס דכללא הוא, מכל מקום אם ראינו לפצוע דכא שמוליד אין זה ראיה דאינו פצוע דכא, דהגם דחז"ל אמרו שאינו מוליד וזה רואין שהוליד, מכל מקום אין זה מצילו שהיא פצוע דכא ונפצע הגיד לפנינו. ודומה למה שאמרו... טריפה אינה חיה, ואפילו רואים שחיה כמה וכמה מכל מקום אינו מצילו מהטריפות.

[שו"ת דברי חיים אהע"ז ח"א סי' יא]

נראה שכוונתו היא שאיבוד כוח ההולדה הוא רק בגדר סימן לכך שזו אכן פגיעה משמעותית, אך זו אינה סיבת הפסול. ובשל כך, כאשר אנו רואים בעינינו שהוא 'פצוע דכא', הוא פסול גם אם ידוע שביכולתו להוליד⁷.

ההבנות השונות בגדר הפסול משליכות גם על דין 'ניטלה ביצה אחת'.

במשנה נאמר:

[משנה ע.]

איזהו פצוע דכא? כל שנפצעו הביצים שלו ואפילו אחת מהן.

בברייתא מובאת שיטה נוספת:

⁵ הטור [אהע"ז סי' ה] מביא את שיטתו וחולק עליה, והשולחן ערוך [שם, סעי' ד-ה] סותם שלא כדבריו.

⁶ עי' שו"ת דברי חיים [אהע"ז ח"א סי' יא] המבאר את מחלוקת היראים ושאר הראשונים באופן זה.

⁷ עי' אגרות משה [אהע"ז ח"ב סי' ג] החולק על שיטה זו בתוקף.

תנו רבנן, איזהו פצוע דכא? כל שנפצעו ביצים שלו ואפילו אחת מהן, ואפילו ניקבו ואפילו נמוקו ואפילו חסרו. אמר רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה: שמעתי מפי חכמים בכרם ביבנה, כל שאין לו אלא ביצה אחת, אינו אלא סריס חמה וכשר. [יבמות עה.]

הגמרא מבארת את דבריו:

סריס חמה סלקא דעתך? אלא הרי הוא כסריס חמה וכשר. [שם]

נראה מכך כי דבריו אמורים לגבי אדם שניטלה אחת מביצותיו, שהוא כשר.

תוספות מקשים על כך:

תימה, דהא אמר מר 'כל שנפצעו ביציו ואפילו אחת מהן'. וליכא למימר דהכא בידי שמים, דאם כן אפילו שניהן נמי, כדאמרינן בסמוך גבי פצוע דכשר בידי שמים, ומסתמא הוא הדין כרות. ועוד, דבידי אדם נמי הא חזינן כמה בני אדם שכורתין מהן ביצה אחת ומולדין, ולא מסתבר לומר צא וחזר על בניהם מאין הם. [תוס' שם, ד"ה שאין]

ביישוב קושיה זו מביאים תוספות את דברי רבנו תם:

ואמר רבינו תם, דיש לחלק בין ניטלה הביצה לפציעה. דכשניטלה לגמרי מוליד, מידי דהוה אניטול הטחול דכשרה, וניקב בסומכיה טריפה. והא דאמר לקמן, בין שנכרתו ביצים בין חוטי ביצים, היינו דוקא שניהן, אבל נכרת אחת מן הביצים כשר. [שם]

דברי תוספות, בקושייתם ובתשובתם בשם רבנו תם, מבוססים על ההנחה כי פסול 'פצוע דכא' תלוי באיבוד יכולת ההולדה.

אולם, תוספות מוסיפים וכותבים:

ובירושלמי נמי משמע דהלכה דכשר אבל משמע דאין מוליד.

מדברים אלו עולה שקיימת מציאות של פגיעה ביכולת ההולדה שאינה פוסלת משום 'פצוע דכא'.

אכן, הרא"ש חולק על כך, ולדבריו כל פגיעה המונעת את יכולת ההולדה פוסלת:

וראיתי בירושלמי, ומוכח שם דר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה איירי בידי שמים... וכן צריך להיות, דאי בידי אדם איירי ואינו מוליד היאך יהיה כשר, מי גרע מההוא גברא דאיסתתים גובתא דשכבת זרע ואפיק במקום קטנים דפסול לפי שאינו מוליד.

[רא"ש פ"ח סי' ב]

האגרות משה מבאר את טעמם של תוספות המכשירים בניטלה ביצה אחת על אף שאינו יכול להוליד:

אבל הנכון בטעם הירושלמי, דסובר שבנולד בביצה אחת יכול להוליד, כדמסתבר כן, אף שסובר בניטלה ביצה אחת שלא יוכל להוליד, דהא אפשר שהחסרון שבו הוא רק בכמות ולא באיכות כח ההולדה, דלכן אף שלכל אדם נחלק כח ההולדה לשתי הביצים, מכל מקום למי שנולד בביצה אחת ניתן לו כל כח הולדה בהביצה אחת... ולכן סובר הירושלמי שאף בניטלה ביצה אחת שודאי לא יוליד, דמאחר דנברא בשתי ביצים הרי היה לו כח ההולדה דוקא בתרוייהו, מכל מקום לא נפסל, דמאחר שאם היה נולד כן היה מוליד, נמצא שלא ניכר בו מה שהחסירו מכח ההולדה כשלא ידעו שנעשה זה על ידי חתיכה, וכיון שלא ניכר סובר שלא נפסל דהוי כשותה כוס של עיקרין שלא נפסל, שגם כן יסבור הטעם משום שלא ניכר שהוא ע"י מעשה, ולא משום שאינו באברי הזרע. וניחא לפי זה מה שאמר 'הרי הוא כסריס חמה', שלכאורה לא שייך אף לדמיון, דהוא משום דכשרותו הוא רק משום שלא ניכר שאינו מוליד על ידי מעשה הנטילה דבידי אדם. [אגרות משה אהע"ז ח"ב סי' ג]

לדבריו, אמנם הפסול נובע מפגיעה הגורמת לאיבוד יכולת ההולדה, אך נטילת ביצה אחת כלל אינה נחשבת לפגיעה – הואיל ויש לו ביצה אחת שלמה, ובשל כך הוא אינו נפסל מלבוא בקהל.

דברים אלו שופכים אור על שיטת ר"י המובאת בהמשך דברי תוספות:

ובירושלמי... 'אמר רבי יודן בר חנינא: ובלבד שלימין'. אומר ר"י שיש לפרש בתרי גוונני: כלומר, דוקא שניטלה האחת והאחת שלימה כשר, אבל נפצעה אפילו אחת גרע טפי כדפי'. אבל יותר נראה לר"י לפרש שהם שתי תיבות: 'ובלבד בשל ימין'. וחומר גדולה, וטוב להזהיר לרופאים לחתוך של שמאל אם אפשר. [תוס', שם]

ר"י סבור שרק אדם שניטלה ביצתו השמאלית כשר, אך נטילת הביצה הימנית פוסלת.

נראה שטעמו הוא כדברי האגרות משה: אמנם נטילת ביצה אחת מונעת את אפשרות ההולדה, אך רק נטילת הביצה הימנית (החשובה) מהווה פגיעה גופנית, ולכן רק היא פוסלת.

ראשונים רבים חולקים על תוספות, ולשיטתם גם נטילת ביצה אחת פוסלת.⁸

הרמב"ן מבאר את טעמה של שיטה זו:

ולענין מה שאמר ה"ר אברהם ז"ל בבני אדם שלוקין בביצה אחת והרופא חותכה ומולידין, אנו אומרים צא וחזר על בניהם מאין הם. וה"ר משה בר מיימון ז"ל הספרדי מבקיא הרופאים פירש כמ"ש דניטלה ביצה אחת בידי אדם פסול. [ספר הזכות כד.]

הרמב"ן נוקט שהפסול תלוי באיבוד יכולת ההולדה, ולכן הוא נזקק לומר כנגד העדויות על אנשים בעלי ביצה אחת שהולידו: "צא וחזר על בניהם מאין הם" – העדויות אינן אמינות ואנשים אלו אינם יכולים להוליד.

הלבוש מבאר את טעמה של שיטה זו באופן שונה:

ויש אומרים, שאף על פי כן שראוהו שמוליד אין להכשירו בכך לבא בקהל, ויש לחוש לדבריהם להחמיר באיסור דאורייתא, דאף על פי שמוליד מכל מקום בכלל דלא יבא נתוק וכרות הוא. [לבוש סי' ה סעי' ב]

לדבריו, הפסול נובע מעצם הפגיעה, גם אם יכולת ההולדה עצמה לא נפגעה.

הדברי חיים מבאר את דברי הלבוש על פי האמור לעיל בשיטת היראים:

ואם כן יש לומר דהלבוש ז"ל זה כוונתו, דנהי דגם הוא לא סבירא ליה כרא"ם, מכל מקום אמר זה דאין לסמוך להלכה כרבינו תם ז"ל להכשיר בעל ביצה אחת משום שראינו שמוליד, דיש לומר כסברת הרא"ם, דנהי דמוליד מכל מקום כרות שפכה לפנינו, ולא מהני ליה מה שמוליד. ובזה יוסרו קושיות האחרונים מהלבוש ז"ל, דבאמת גם הוא סבירא ליה דפצוע דכא אינו מוליד, מכל מקום אין ראייה ממה שמוליד שכשר, כיון שרואין פצוע דכא לפנינו. [שו"ת דברי חיים, שם] כן נראה לי ברור.

לדבריו, הלבוש סובר שאיבוד יכולת ההולדה אינו סיבת הפסול אלא רק סימן לקיומו של הפסול, אך הפסול הוא מחמת עצם הפגיעה הגופנית. בשל כך, תתכן מציאות של פסול גם באדם היכול להוליד.⁹

השולחן ערוך פוסק להלכה כשיטה המחמירה:

⁸ הנימוקי יוסף [כד:] כותב: "נמצא שיטה זו של בה"ג והר"ף והרמב"ם והרמב"ן והרשב"א והרא"ה והריטב"א ז"ל"
⁹ עי' שו"ת אגרות משה [אהע"ז ח"ב סי' ג] הדין בדברי הלבוש בהרחבה.

נכרתו הביצים או אחת מהם, או שנפצעה אחת מהם, או שנידוכה אחת מהן, או שחסרה, או שניקבה הרי זה פסול. [ש"ע ה, ז]

והרמ"א מוסיף וכותב:

וכן עיקר, ודלא כיש מתירים בעל ביצה אחת אם היתה אותה שנטלה שלימה כשנטלה ונשארת של ימין. אמנם ראיתי מקילין כסברא האחרונה, אבל טוב לחוש באיסור דאורייתא לדברי המחמירים, והם רוב מנין ורוב בנין. [רמ"א, שם]

אמנם, הים של שלמה כותב כי גם לפי השיטה המחמירה, כיום יש להכשיר אדם שרופאים הוציאו את אחת מביציו, הואיל והדבר אינו פוגע ביכולתו להוליד:

ולעניין פסק הלכה אני אומר, אפילו אם תמצוי לומר שפירוש רבנו תם... אינו אמת... מכל מקום נראה, דאין פוסל אלא מי שנכרת כדי שלא יוליד, או על ידי חולי שבא כבר בביציו, שהיה בהכרח להכריתו. אבל מה שכורתים עכשיו הרופאים, מחמת האבן או שבירת הגוף, ויודעין לתקן הדבר היטב, ובבירור שיווליד, ואינם מקלקלים החוטים ושביל הזרע הולך כתיקונו, ותלוי בחכמת הרופאים, אין בידינו לפוסלו כל עיקר ובניהם כשרים.

[ים של שלמה פ"ח סי' ט]

האגרות משה מרחיב תפיסה עקרונית זו:

בפצוע דכא וכרות שפכה שלא מצינו שנאמרה הלכה מסיני מי הוא פצוע דכא וכרות שפכה, אלא שהדין דאורייתא הוא שמי שאינו מוליד על ידי פציעה ודיכה וכריתה הוא איסור הלאו, ומסרה התורה לחכמים באומדנותם שיאמרו מי הוא מהם שאינו מוליד, שלכן תלוי כשנשתנה הטבע במי שאינו מוליד באותו הזמן. ולכן כיון שניקבה הביצה באופן שהרופאים עושין אנו רואין שמולידין בזמננו יש להכשירו. [אגרות משה, שם]

לטענתו, התורה אינה מגדירה מצבי פסול מסוימים אלא מחילה פסול על כל מי שאינו ראו להוליד. בשל כך, גם ביחס לפציעות המפורשות בסוגיות, אם בזמן הזה אין בכך כדי למנוע את יכולת ההולדה – פציעות אלו אינן פוסלות מלבוא בקהל.

דברים אלו מבוססים על ההבנה שהפסול ביסודו נאמר ביחס למי שאינו יכול להוליד. אמנם, כפי שהתבאר, הגדרה זו שנויה במחלוקת הראשונים: הרמב"ם מאמץ אותה, ואילו היראים חולק וסובר שהפסול ביסודו אמור ביחס למצבי פסול מסוימים – "פצוע דכא וכרות שפכה".

בשולי הדברים נעיר, כי הגמרא מגבילה את הפסול לפצוע בידי אדם:

אמר רב יהודה אמר שמואל: פצוע דכא בידי שמים כשר. אמר רבא: היינו דקרינן 'פצוע' ולא קרינן 'הפצוע'. במתניתא תנא, נאמר 'לא יבא פצוע', ונאמר 'לא יבא ממזר' – מה להלן בידי אדם אף כאן בידי אדם. [יבמות עה:]

הראשונים נחלקים בביאור הגדרה זו: האם פציעה מחמת חולי נחשבת 'בידי אדם' או 'בידי שמים'¹⁰. בנוסף, הפוסקים דנים בהרחבה, לפי השיטה שפציעה מחמת חולי נחשבת 'בידי שמים', בדין פציעה מחמת טיפול רפואי נחוץ¹¹.

בעניין זה חידש החלקת יואב חידוש גדול:

אבל לפי עניות דעתי לחדש, דכל שנעשה בידי אדם מחמת פיקוח נפשו לא מיקרי בזה פצוע דכא ולא מיפסל כלל, כיון דאמרה התורה דפצוע דכא יהיה דמי לממזר שיהיה בידי אדם, וכיון דממזר יצירתו רק בעבירה, כמש"כ הט"ז יו"ד סי' קצ"ה סק"ז בשם רבינו פרץ... והכא נמי בפצוע דכא לא אסרה התורה רק אם המעשה בא על ידי איסור לאו דסירוס. ובפרט

¹⁰ עיי' רש"י [עה: ד"ה בידי שמים], רמב"ם [הל' איסורי ביאה פט"ז ה"ט] ורא"ש [פ"ח ה"ב].

¹¹ עיי' ים של שלמה [פ"ח סי' ט], שו"ת חתם סופר [אהע"ז ח"א סי' יז] ושו"ת שבט הלוי [ח"ו סי' קצג].

לפי מה שכתב הרא"ה בספר החינוך בטעם איסור לבוא בקהל, כדי שלא יסרס עצמו לשולחן של מלכים. וכל שלא נעשה בעבירה אין איסור לבוא בקהל. ואף דגם בנסתרס ממילא, כגון שהכהו קוץ וכיוצא בזה, פסול, היינו כיון דמכל מקום המעשה הוא מעשה עבירה שאסור לכל אדם לעשותו. ואפילו כרתו עכו"ם, מכל מקום מיקרי מעשה עבירה, כמבואר בש"ס ברכות (דף נ"ג ע"א), דעכו"ם שהדליק נר לא מיקרי ששבת ממלאכת עבירה, כיון דמעשה זו אסור לישראל לעשותו. אבל במדליק נר לצורך חולה שיש בו סכנה מיקרי שבת ממלאכת עבירה. ואם כן הכא נמי, כיון דהרופאים חתכו מחמת סכנה ונעשה פצוע דכא בהיתר, פצוע כזה לא אסרה התורה לבוא בקהל, שאינו דומיא דממזר. [חלקת יואב אה"ז סי' ג]

החלקת יואב נוקט כדבר פשוט שממזרות תלויה במעשה איסור. על בסיס הנחה זו הוא מחדש, כי הואיל וגדר 'פצוע דכא' נלמד מממזרות – כשם שממזרות תלויה במעשה איסור, כך פסול 'פצוע דכא' תלוי במעשה איסור.

בשיעור הקודם עסקנו בהרחבה בגדר ממזרות: האם ממזרות תלויה בביאת איסור, ועל פי זה ייתכן ויש לחלוק על הנחתו של החלקת יואב מיסודה. בנוסף, ייתכן וההשוואה בין ממזרות לפצוע דכא אינה מלאה: השוואה זו רק מלמדת ש'פצוע דכא' פסול רק כאשר פציעתו נעשתה בידי אדם, אך פסולו נובע מעצם פציעתו, גם אם פציעתו אינה מהווה מעשה עבירה¹².

בעזרת ה' נעסוק בשיעור הבא באיסור "לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה'".

להערות ולתגובות: שלמה ליפשיץ

lshlomo26@gmail.com

השיעור מוקדש לעילוי נשמת רחל בת יצחק וולטרס ז"ל

ולעילוי נשמת אברהם בן צבי פייר ז"ל

¹² עי' שו"ת יביע אומר [ח"ז אה"ז סי' ח אות טז] הדין בדברי החלקת יואב.